

МАКТАБГАЧА ВА БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА УЗВИЙЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА МУАММОЛИ МЕТОДНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

Ҳакимова Меҳринисо Ҳомитовна

*Бухоро давлат университети
бошланғич таълим методикаси кафедраси
катта ўқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада мактабгача ва бошланғич таълим жараёнида муаммоли методнинг самарадорлиги ҳақида фикр юритилган. Мактабгача ва бошланғич таълим иштирокчиларининг фазовий фикрлашини шакллантириш жараёнига бундай ёндашув ёрдамида улар учун мос бўлган моддий моделлар билан лойиҳалаш фаолияти орқали тушунчаларнинг дастлабки образлари шакллантириш ёритилган.

Калит сўзлар: Мактабгача таълим, Бошланғич таълим, ривожланиш, лойиҳалаш, репродуктив, геометрик материал, кўпбурчак, конструктив кўникма, фазовий фикрлаш.

Аннотация: В данной статье рассматривается эффективность проблемного метода в дошкольном и начальном образовании. При таком подходе к процессу формирования пространственного мышления участников дошкольного и начального образования выделяется формирование исходных образов понятий посредством проектной деятельности с подходящими для них материальными моделями.

Ключевые слова: дошкольное образование, начальное образование, развитие, проектирование, воспроизведение, геометрический материал, многоугольник, конструктивный навык, пространственное мышление.

Abstract: This article discusses the effectiveness of the problem-based method in preschool and primary education. Using this approach to the process of forming spatial thinking of preschool and primary education participants, the formation of initial images of concepts through design activities with material models suitable for them is highlighted.

Key words: Pre-school education, Primary education, development, design, reproductive, geometric material, polygon, constructive skill, spatial thinking.

Муаммоли таълим дидактик тизим саналиб ўқувчиларни муаммоли характердаги масалаларни ечишга ундайди. Педагогик адабиётлар таҳлилида муаммоли вазият муаммоли таълимнинг асосини ташкил қилади. Фикримизча, ўқувчи томонидан асосий факт, тушунча, тамойил, масала ва мисол ечиш усуллари чуқур ва мустаҳкам ўзлаштирилгандагина муаммоли таълим фойдали бўлиши мумкин. Муаммоли таълимнинг моҳияти эвристик таълим моҳиятидан тубдан фарқ қилади. Эвристик услубда ўқитувчи томонидан ўқувчиларга аниқ изланишларга

йўналтирувчи саволлар тизими аввалдан ўйлаб қўйилишида ифодаланадики, эвристиканинг мақсади таълимда янгиликларга олиб борувчи метод ва қоидаларни излашдан иборат.

Шу ўринда айтиш жоизки, мактабгача ва бошланғич таълимда математик тасаввурларни шакллантиришда ўзвийликни таъминлашда муваффақиятли, аниқ ташкил этилган ўқув мавзуларига асосланган лойиҳалар ўқув жараёнининг дидактик самарадорлигини таъминлаш имконини беради. Мазкур ҳолатни қуйидагича тасвирлаш мумкин:

Муайян мавзуга асосланган дарс лойиҳасининг таркиби.

Дарснинг тартиб рақамлари. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 - дарс каби.

Ўтиладиган мавзунинг номи.

Шу мавзуда ўтиладиган дарснинг мақсади ва тадрижий тизими.

Дарснинг тури.

Дарсда амал қилинадиган умумий методлар мажмуи. Жумладан, репродуктив ёки маҳсулдор методлар алоҳида - алоҳида тавсифланган ҳолда берилади.

Дарсда қўлланиладиган техник воситалар ҳамда фойдаланиладиган ахборот манбалари.

Мазкур туркумдаги дарсларда ташкил этиладиган назорат ишларининг турлари.

Ўқув жараёнини долзарблаштириш.

Дарсда ўқувчиларга тақдим этиладиган билимлар, тушунчалар, далиллар ва ҳаракат усуллари.

Ўқувчиларда шакллантириладиган янги тушунчалар ва ҳаракат усуллари.

Янги тушунчалар ва ҳаракат усуллари.

Асосий ва иккинчи даражали муаммолар.

Амалиётда қўлланиладиган билим, кўникма, малака ва компетенциялар.

Мактабгача ва бошланғич таълимда математик тасаввурларни шакллантиришда ўзвийликни таъминлаш имкониятлари.

Такрорлаш.

Уй вазифаси.

Мазкур талаблар асосида дарснинг дидактик таркибини ҳам лойиҳалаштириш имконияти вужудга келади. Унинг қисмлари ўқувчиларга тақдим этиладиган билимларнинг элементлари, ҳаракат усуллари, мустақил иш турлари, ўқитиш мазмуни ва усуллари ўзида мужассамлаштиради. Бироқ педагоглар томонидан тузиладиган лойиҳалар қатъий қолипга эга бўлиши мумкин эмас. Педагогларнинг ижодкорлик асосида ёндашиши натижасида лойиҳалар такомиллашиб мураккаб кўриниш касб этиб борадики, бунда ўқув жараёнини лойиҳалаштиришга қўйилган методик талаблар мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари ва ўқитувчиларнинг ижодий изланишлари учун йўналтирувчилик вазифасини ўтайди. Таълим жараёнида қандай методикани қўллаш, оддийдан мураккабга қараб мавзу моҳиятини ўқувчиларга тушунтириш педагоглардан касбий компетентлиликни талаб қилади.

Мактабгача таълим ташкилотида геометрик шакллар билан таништириш масаласига кенг эътибор берилган. Катта гуруҳ болаларида шакллар ҳар хил ўлчамда бўлиши мумкинлиги ҳақида, масалан, катта доира, кичик доира, катта учбурчак, кичик учбурчак, катта квадрат, кичик квадрат каби тасаввурлар ҳосил бўлиши, шакл ва унинг айрим белгилари ҳақида тасаввур ҳосил қилинади. Масалан, тўртбурчакнинг турли кўринишлари мисолида тўртбурчакнинг 4 та бурчаги ва 4 та томони борлиги, шар, куб, цилиндр ҳақидаги тасаввурларни мустаҳкамлаш, конус билан таништириш, доира ва овал шакллари фарқлашга оид турли машқларни бажариш, атрофдаги нарсалар орасидан таниш бўлган геометрик шаклларни ажратишга ўргатилади. Учбурчак ва тўртбурчаклардан турлича катта ўлчамдаги нарсалар ҳамда шакллар тузиш, турли геометрик шакллар тўпламидан намунадаги нарсаларни ясашга ўргатилади. Таёқчалардан геометрик шакллардан бир неча таёқчани олиш усули билан кўринишини ўзгартиришга доир муаммоли топшириқларни ҳал этишни машқ қилиш, лабиринтлар билан таништириш ва уларни ечимини топишга ўргатиш.

Бу тушунчалар мактабгача таълим ташкилотининг тайёрлов гуруҳларида янада мустаҳкамланиб, уларга қуйидагилар ўргатилади: болаларни ромб шакли билан таништириш, кўпбурчак ҳақида тасаввур ҳосил қилиш, кўпбурчак элементлари (томонлари, бурчаклари, учлари) билан таништириш; болаларни 2 та 4та учбурчакдан кўпбурчаклар тузишга, кичик тўртбурчаклардан катта тўртбурчак тузишга ўргатиш; етишмаган шакл масалан, шар цилиндр, конус номини топишга доир мантиқий масалаларни ечишни машқ қилиш; таёқчалардан ҳосил бўлган геометрик шакллардан бир неча таёқчани олиш усули билан кўринишини ўзгартириш; махсус шакллар тўпламидан фойдаланиб, намунадаги нарсаларни ҳосил қилиш. Умумий таълим мактабининг 1-синфида геометрик тасаввурлар мактабгача таълим ташкилотида ўрганиладиган тушунчалар такрорланиши билан бирга қуйидаги янги тушунчалар: фазовий ва ясси шакллар, бурчак ва унинг турлари (тўғри, ўткир, ўтмас), нарсаларнинг ойнадаги акси, симметрия, симметрик шаклларнинг киритилиши белгиланган.

Қайд этиш лозимки, мактабгача таълим ташкилотидаги айрим тушунчалар 1-синфда дастлабки тушунча сифатида қаралиб, 2-синфда ўтилиши назарга тутилган. Масалан, квадрат хоссалари, доира. Бошланғич синф дастурига ромб тушунчаси киритилмаган. Таёқчалардан ҳосил бўлган геометрик шакллардан бир неча таёқчани олиш усули билан кўринишни ўзгартириш усули 1-синфда мавжуд эмас. 2-3-синфларда бундай топшириқлар келтирилган. 1-синф математика ўқув дастуридаги кўпгина математик тушунчалар ҳақида мактабгача таълим ташкилотида болаларнинг тасаввурига эга бўлишини кўриш мумкин. Аммо ҳозирги 1-синф ўқувчилари орасида МТТ биритувчилари 30-35% ни ташкил этади. 1-синфга келган болаларнинг тайёргарлиги ҳар хил. Бу албатта ўқитувчининг ўз ишини лойиҳалашида анча қийинчилик туғдиради. Эҳтимол, бу ҳозирги кунда МТТда болаларнинг математик

тасаввурлари ва 1-синфда ўқувчиларнинг математик тушунчалари шаклланиши орасидаги ўзвийлигини таъминланмаганлигининг сабабларидан биридир.

Кузатишларимиз шуни кўрсатадики, тарбиячилар ва мактаб бошланғич синф ўқитувчилари орасида ўзвийлик таълими ҳақидаги фикрларнинг ўзаро мувофиқлиги, нуқтаи назарлар бирлиги ҳам талаб даражасида шаклланмаганлигини кўрсатмоқда. Бу эса ёш мутахассисларнинг таълим ташкилотига келганидан сўнг, унинг бола шахсидан ўзоқлашиши, таълим-тарбия жараёнини мавжуд педагогик талаблар асосида лойиҳалаштира олмаслигига сабаб бўлмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Хакимова, М. Х. (2017). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 32, pp. 101-102). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.

2. Касимов, Ф. М., Касимова, М. М., & Хакимова, М. Х. (2016). Специфические принципы построения системы учебных задач. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения, (50-2), 58-62.

3. Hakimova, M. K. (2019). THEORITICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF THE NON-PROBLEMS FOR THE DEVELOPMENT OF THE MATHEMATICAL THINKING IN PRESCHOOL AND INITIAL TRAINING. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(4), 356-363.

4. Хакимова, М. Х. (2020). Проблемы обеспечения преемственности дошкольного и начального образования при формировании математических понятий у учащихся. In European reseach: innovation in science, education and technology (pp. 69-71).

5. Homitovna, H. M. (2020). A model of continuity in the formation of mathematical concepts in kindergarten and primary school pupils. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(11), 1756-1764.

6. Sadulloyeva, M. (2022). МАКТАБ О 'QUVCHILARI ORASIDA DEVIANT XULQ-ATVOR SABABLARI, SHAKLLARI VA KORREKSION ISHLAR. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 17(17).

7. Kurbanova, S. (2021). TEXNOLOGIYA DARSİ JARAYONIDA TALABALARNING MEHNAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 3(3).

8. Бахронова, А. И. (2021). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ДАРСДАН ТАШҚАРИ ТАРБИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШГА ТАЙЁРЛАШ ЙЎЛЛАРИ. Scientific progress, 2(6), 1074-1082.

9. Бахронова, А. И. (2021). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ЎҚУВЧИЛАРНИ АХЛОҚИЙ ТАРБИЯЛАШГА ТАЙЁРЛАШДА ДАРСДАН ТАШҚАРИ ИШ ШАКЛЛАРИ. Scientific progress, 2(6), 1083-1089.

10. Наврузова, М. Г. (2020). Креативность педагога-условие инновационности его профессиональной деятельности. Вопросы науки и образования, (11 (95)), 109-111.
11. Vaxronova, A. (2022). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ДАРСДАН ТАШҚАРИ ТАРБИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШГА ТАЙЁРЛАШ ЙЎЛЛАРИ. Физико-технологического образование, 1(1).
12. Bakhronova, A., & Sadirova, M. (2021). PROBLEMS OF TRAINING WITH THE FAMILY IN EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITIES. In World science: problems and innovations (pp. 216-218).
13. Ismoilovna, B. A. (2021). Problems of Training Future Primary School Teachers to Cooperate with The Family in Extracurricular Educational Activities. Middle European Scientific Bulletin, 8.
14. Omonova, D. N. Methodological fundamentals of linguistic competence in language teaching based on integrative approach\\Middle European Scientific Bulletin. 2021.
15. Omonova, D. N. Q. (2021). The Linguistic competence in language teaching based on Integrative Approach. In World science: problems and innovations (pp. 213-215).
16. Omonova, D. (2022). LINGVISTIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA MEDIA TA'LIM VOSITALARDAN FOYDALANISH. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 182-183.
17. Qizi, O. D. N. METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF LINGUISTIC COMPETENCE IN LANGUAGE TEACHING BASED ON INTEGRATIVE APPROACH.
18. Farmonova, S. (2021). Opportunities for the Development of the Communicative Culture of Future Teachers through the Design of Teaching. International Journal of Culture and Modernity, 11, 172-175.
19. Farmonova, S. (2019). THE TOLE OF THE PROJECT TEACHING TOOL IN DEVELOPING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(6), 434-441.
20. FARMONOVA, S. M. (2020). Improvement of Professional Thinking in Future Teachers. International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology, 7(05), 251-257.
21. Khamraev, A. R. (2019). Modeling Teacher's Activity in Designing Students' Creative Activities. Eastern European Scientific Journal, (1).
22. Hamroev, A. R. (2019). Modeling activities of teachers when designing creative activities of students. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 2019.
23. Xayrullayeva, D. (2021). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA ONA TILI TA'LIMINING AHAMIYATI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 8(8).
24. Dilnoza, X. (2022). 1-SINF "ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI" DARSLARIDA ETNOPEDAGOGIKA NAMUNALARINI O'RGATISH METODIKASI. БАРҚАРОРЛИК ВА ЕТАКЧИ ТАДҚИҚОТЛАР ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ, 2(4), 337-341.

25. Xayrullayeva, D. N. Q. (2021). BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLIKLARIDAGI IJODIY MASHQ VA TOPSHIRIQLAR TIZIMI. Scientific progress, 2(7), 1235-1242.
26. HAMROYEVA, M. (2021). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUV. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).
27. Rasulovna, H. M. (2022). TOHIR MALIKNING ASARLARIDA ONOMASTIK BIRLIKLAR QOLLANILISHINING USLUBIY TAHLILI. BARQARORLIK VA ETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAIN ILMIIY JURNALI, 2(4), 391-398.
28. Rasulovna, H. M. THE LITERARY OF ANTHROPONYMS. Chief Editor.
29. Rasulovna, H. M. (2021). Anthroponymic forms in the text of artistic work (On the example of Tahir Malik's work). Middle European Scientific Bulletin, 10.
30. Rasulovna, H. M. (2021). Use Of Anthroponyms In Tahir Malik's Stories. Journal of Contemporary.
31. Hamroyeva, R. M. (2021). Application of Anthroponymic Units in the Works of Tahir Malik (On The Example of the Story" Devona"). Middle European Scientific Bulletin, 8.